

Werftijding

**Een uitgave van de
Stichting
Historische Scheepswerf
Hoogezand-Sappemeer**

Colofon

Stichting Historische Scheepswerf Hoogezand-Sappemeer

Opgericht 23 maart 2000.

(Een voortzetting van de 'Werkgroep Ontwikkeling Historische Scheepswerf Hoogezand-Sappemeer', opgericht 5 oktober 1999).

Adres secretariaat:

Noorderholt 2, 9628 BW Siddeburen

Telefoon: 0654 - 656 573

E-mail: secretaris@historischescheepswerf.nl

Website: www.historischescheepswerf.nl

IBAN: NL76 ABNA 0553 3391 84

Historische Scheepswerf Wolthuis

Adres: Noorderstraat 308, 9611 AT Sappemeer.

De werf is aangemerkt als erkend leerbedrijf SBB

(Samenwerkingsorganisaties Beroepsonderwijs Bedrijfsleven).

Bezoek en rondleidingen:

Groepen op afspraak.

Coördinator: Ton Reitsma Gsm 0622-209 545 E-mail: wolthuiswerf@gmail.com

B.g.g.: zie gegevens secretariaat.

Buiten de vakanties worden op dinsdag en donderdag door de vrijwilligers werkzaamheden verricht. Bezoekers melden in het bezoekerscentrum. Officiële openingsdagen en -tijden: op dinsdag- en donderdag van 9:00 - 16:00 en van april tot september elke tweede zaterdagmiddag van de maand, telkens van 10.00 tot 16.30 uur.

Werftijding

Redactie: Ton Reitsma en Geert Smalbil Email wolthuiswerf@gmail.com

Uitgever:

DNB Groep

Postbus 204

9600 AE Hoogezand.

Drukwerk:

Grafische Unie B.V. Hoogezand.

Bij de omslag:

De klokkenstoel, welke in 2024 op de werf is gemaakt voor de Ontmoetingskerk, op de plaats van bestemming. (Zie artikel in deze Werftijding)

Fotograaf: Robert Teune

Met dank aan donateurs en sponsors

Steun het voortbestaan van de

historische scheepswerf WOLTHUIS

Word donateur!

En maak € 25,00 over op bankrekeningnummer NL 76 ABNA 0553 3391 84 van de Stichting Historische Scheepswerf Hoogezand-Sappemeer.

Vermeld hierbij of uw bijdrage geldt: “jaarlijks tot opzegging” of als een “eenmalige gift”.

Met dank aan . . . :

 DNB GROEP
SOCIALE EN MAATSCHAPPELIJKE PUBLICATIES

eeekels | TBI

DEKENS
METAALGIETERIJEN B.V.
SAPPEMEER

KRANENBURG
KOZIJNEN

Fikkers.bv

COOPS & NIEBORG BV

HELMERS

DELFTTECHNIEK
TOOLS, SAFETY & SUPPLIES

Inhoudsopgave

Werftijding nr. 26 - juni 2025

Colofon	1
Met dank aan donateurs en sponsors	2
Organisatie Stichting Historische Scheepswerf Hoogezand-Sappemeer	5
1. Van de voorzitter	6
2. De nieuwe secretaris stelt zich voor:	7
3. Van de werfbaas	9
4. Een klokkenstoel: van werf naar kerk	14
5. Museumnieuws 2024 - 2025	17
6. Expositie "Maritiem Sappemeer"	19
7. Motorschip "Nomadisch" in de haven van Sappemeer	22
8. De Huiskamer bezoekt Historische Scheepwerf Wolthuis	26
9. Bijzonder bezoek uit België	28

De uitgever en de stichting zijn niet verantwoordelijk voor de inhoud van de advertenties. Niets uit de advertenties mag worden gekopieerd en/of verspreid zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

Organisatie Stichting Historische Scheepswerf Hoogezand-Sappemeer

Bestuur

Maarten Rietveldt	- Voorzitter a.i. / Algemeen beleid
Harry Westerhof	- Secretariaat
Gerrit Jan van Dijk	- Penningmeester / Financieel beleid
Johan Kielman	- Algemene Zaken & PR

Dagelijkse leiding

Werfbaas	Govert Tukker
Conservator	Jacolien Visscher

Bezoekerscoördinatie

Ton Reitsma
Geert Smalbil

Bezoekerscentrum

Greetje Bodewes
Arend Poog

Inkoop

Bram Blaak

Documentatie / Bibliotheek

Ton Reitsma
Geert Smalbil

Redactie Werftijding

Ton Reitsma
Geert Smalbil

Rondleiders

Ton Reitsma
Geert Smalbil
Jan Sporrel
Ubbo van Sijtsema
Govert Tukker

Donateurwerving

Jaap Hazenberg

Onderhoud gebouwen en terreinen Website / Facebook / Instagram

Govert Tukker
Johan Kielman
Geert Smalbil

Magazijn

Gerrit Klinkhamer

Werfwinkel

Jacolien Visscher

Metaalbewerking

Henk van Dam
Huub Dofferhoff
Jaap Hazenberg
Loeki Hiariej
Gerrit Klinkhamer
Jan Noordman
Govert Tukker

Houtbewerking

Jakob Bosma
Wim Helmers
Henk Kraster
Geert Manting

1. Van de voorzitter

In mijn vorige stukje voor De Werftijding in juni 2024 eindigde ik met “2024 wordt voor de werf een bijzonder jaar, omdat de verhuurder, het Groninger Monumentenfonds (GMF) de werf van de hand wil doen. Inmiddels heeft de gemeente Midden-Groningen de werf van het GMF overgenomen en wordt er gezocht naar een organisatie, die de werf in eigendom wil voortzetten. We zullen zien tot welke nieuwe ontwikkelingen dit leidt. Wij houden u op de hoogte”.

Welnu, de gemeente heeft de hulp ingeroepen van de Stichting Roemte te Groningen, die diverse scenario's heeft uitgewerkt van verkoop aan een derde tot overname door de Stichting Historische Scheepswerf Hoogezand-Sappemeer. We bevinden ons in de eindfase en hopen voor het eind van het jaar tot een definitieve situatie te komen.

Ook zijn er nieuwe ontwikkelingen binnen het bestuur. Johan Kielman, onze onvolprezen secretaris, heeft een stapje terug gedaan..... en dat mag op zijn leeftijd. Hij heeft de secretariaatswerkzaamheden overgedragen aan Harry Westerhof. Harry, van harte welkom. Elders in deze Werftijding stelt Harry zich voor.

Zelf doet Johan nog de PR voor de werf en daar zijn we blij mee. Maar dat betekent niet dat we klaar zijn met de herstructurering van het bestuur. Hetgeen overigens ook geldt voor de vrijwilligers van de werf. De gemiddelde leeftijd is vrij hoog, zodat over 10 jaar een groot deel van de vrijwilligers van nu er niet meer zal zijn. Hoe komen we dan aan deskundige nieuwe vrijwilligers. Het bestuur “breekt er zijn hoofd over”. Moeten we misschien zelf nieuwe vrijwilligers gaan opleiden? We zullen zien.

In deze Werftijding vindt u ook het verhaal over Maritiem Sappemeer in de 19^e eeuw, de tentoonstelling voor 2025. Deze tentoonstelling werd op 10 mei jongstleden geopend door de wethouder voor Economie en Cultuur van onze gemeente, Annemiek Hoesen-Spithorst. Jacolien Visscher heeft met haar team, bestaande uit Bram Blaak - Johan Kielman - Ton Reitsma - Geert Smalbil, een prachtige tentoonstelling gerealiseerd, die iedereen eigenlijk moet hebben gezien. Tot en met 13 september 2025, de Open Monumentendag, heeft u nog gelegenheid daartoe.

U ziet, er gebeurt van alles op de werf, tentoonstelling, maandelijks schipperscafé, etcetera.

U bent van harte uitgenodigd.

Maarten Rietveldt, voorzitter ad interim

2. De nieuwe secretaris stelt zich voor:

Ik heb zes jaar bij de Koninklijke Marechaussee gediend en stapte toen over naar de politie. Een aantal jaren bij de Rijkspolitie in Slochteren en daarna bij de recherche in Groningen, later werd dat Noord-Nederland. De laatste jaren zat ik in Groningen bij de afdeling Veiligheid en Integriteit.

Ik heb een groot deel van mijn jeugd doorgebracht in Sappemeer. Voor mijn opa deed ik wel eens een boodschap en ben in die tijd ook wel op de werf geweest. Mijn eerste radio kocht ik bij toen bijna overbuurman Heydenrijk. Mijn haar werd geknipt door Henk van Duinen. Ach *wel bie daip geboren is.....*

Ik woon in Siddeburen, maar kom bijna wekelijks in Sappemeer bij de Borg Welgelegen en heb veel mensen leren kennen in Hoogezand en Sappemeer.

Tijdens gesprekken met Johan Kielman, die ik al vele jaren kende en ook al eens eerder opvolgde als secretaris, groeide mijn belangstelling voor de Historische Scheepswerf Wolthuis in Sappemeer.

Nu ben ik sinds enkele maanden de secretaris van de Stichting Historische Scheepswerf Hoogezand-Sappemeer en probeer mij zo snel mogelijk in te lezen in lopende zaken en iedereen te leren kennen.

Harry Westerhof
Siddeburen

3. Van de werfbaas

Vóór u ligt de nieuwe werftijding, met daarin het wel en wee van de historische scheepswerf Wolthuis in 2024/2025.

Een nieuw jaar met nieuwe kansen. Wat deden we en wat gaan we doen? Eigenlijk is het weer teveel om op te noemen. Waar moeten we beginnen? We starten maar bij het begin van het jaar 2024. Na het kerstreces komen we half januari weer bij elkaar in een koud en nat Sappemeer. De sneeuw smelt maar de wateroverlast is groot. De helling ligt weken onder water en in de kelder stijgt het eveneens. Ik moet met kaplaarzen aan de gas- en watermeters opnemen. Ook komen we voor het feit te staan dat het eigendom van de werf in andere handen komt. Het Groninger Monumenten Fonds is vanaf 1 april géén eigenaar meer en de Gemeente Midden Groningen wordt de nieuwe eigenaar. Hoe dit af gaat lopen is voor iedereen nog een vraag.

Maar we gaan het over andere zaken hebben, want we willen weten wat er dit afgelopen jaar is gepresteerd op de werf.

We krijgen een tweetal stalen masten op de werf die door de “stichting Nomadisch” zijn aangekocht. Het is de bedoeling hier een passende mast met laadgiek van te gaan maken. De “Nomadisch” heeft sinds de vijftiger jaren van de vorige eeuw géén laad- en lostuig meer en men vindt dat dit er weer op hoort. Een gepensioneerde tekenaar tekent het algemeen plan voor deze installatie en in de loop van het jaar maken we de mast en de giek zover klaar dat ze in begin 2025 geplaatst kunnen worden aan boord van het schip.

Ook wordt er gestart met de bouw van een vitrine voor de scheepsmodellen in het bezoekerscentrum. Constructeurs en timmerlui gaan aan de slag.

Het over de werf “vliegen” van lege kliko’s, na een windvlaag of een stormpje, is een doorn in het oog en de timmerafdeling gaat hiervoor bergingen maken. Ze pakken meteen de opslag van brandhout aan en alles ziet er buiten uit om door een ringetje te halen.

Er worden diverse stelconplaten gelegd voor de kliko-bergingen, de hellinglier, en ook in de metaalwerkplaats komt er één te liggen naast de grote kolomboormachine. Dit omdat we nog zo’n apparaat krijgen. Deze is echter nog zeker 3 jaar ouder en een prachtexemplaar; in de loop van 2025 gaat hij geplaatst worden.

De door de ijzerwerkers en timmerlieden gerestaureerde hellinglier wordt op z’n plaats gezet en er wordt gestart met de fundatie van de aandrijving, hoog in de loods.

Van het turfscheepje “Familietrouw” worden de ankerlier, de mastlier en de zwaardlieden verwijderd om gereviseerd te worden. Op een later tijdstip worden ze weer teruggezet. De bemanning plaatst ze zelf weer. Met hulp van de ver-reiker van buurman Dekens wordt de klus geklaard.

Er komt beweging in het “project klokkenstoel”. De opdrachtgever heeft zijn/haar ei gelegd en we kunnen aan de slag. De constructeurs en tekenaars hebben het voorwerk al

grotendeels gereed en het benodigde materiaal wordt ingekocht. Het uiteindelijke ontwerp zal nog meerdere keren worden aangepast en we krijgen te maken met inspraakprocedures. Dit staat het uiteindelijke resultaat niet in de weg en op het moment dat u dit leest staat het “apparaat” te pronken vóór de Ontmoetingskerk in Sappemeer. Een knap staaltje van de timmerlieden, de tekenaar en “de mannen van staal”.

Geert en Janneke voor de nieuwe vitrine

Hoe gaat het met het aantal vrijwilligers? Wel, we blijven aardig op peil. Er gaan mensen en er komen nieuwe bij. Er zijn mensen langdurig uit de roulatie door ziekte of mantelzorg. Zo moeten we helaas al geruime tijd onze documentalist Geert Smalbil missen. Maar we mogen ook weer nieuwe mensen verwelkomen.

De sfeer binnen de groep blijft prima en iedereen kan en wil met elkaar iets presteren en opbouwen. Belangrijk want zonder gemotiveerde mensen is het in stand houden van het museum en de werkende werf haast onmogelijk. Hulde aan de vrijwilligers !

We hebben ook wat kleinere klussen gedaan. Zo ontvingen we twee stalen hellingschragen die opgeknapt en geschilderd moesten worden. Er kwam een "Schottel" roeiboot met een slechte bodem waar een en ander aan gedaan moest worden. We maken een installatie voor een ander museum waar men aan kan "spijkerbroek-hangen"

De motor-inbouw van de Akerboom Bakdekker vordert gestaag. Er wordt een tent over het scheepje geplaatst zodat we wat beter door kunnen werken, want als het in Nederland regent, is het meestal op dinsdag en donderdag.

De staalploeg gaat aan de slag met de mast en giek voor de "Nomadisch". Het worden gevaartes van 11,5 en 14,5 meter lang en wekenlang liggen ze "in de weg" in de werkplaats.

Op het moment dat u dit leest liggen ze aan boord van het schip en kunnen we in 2025 verder met de plaatsing van de mastlier en de tuigage.

"Winterwelvaart" komt eraan, een evenement waar we het hele jaar naar uitkijken en wat de nodige voorbereiding vergt. De loodsen moeten leeg en machines aan de

kant om ruimte te maken voor zo'n 20 kramen. Het wordt weer een geweldig evenement waar we met een goed gevoel op terug kunnen kijken.

Na "Winterwelvaart" is het weer opruimen en alles terugzetten en dan kunnen we ons klaar gaan maken voor een korte rustpauze, ons winterreces.

"Winterwelvaart" is niet het enige evenement waar we veel werk van hebben, in dat kader mogen we zeker de schipperscafé's niet vergeten. Het waren er dit jaar weer 11 en ze vragen véél inzet van onze mensen; bezoekerscentrum klaarmaken, stoelen van de zolder, horeca op orde. Het klinkt eenvoudig maar ga er maar aanstaan. Elke laatste vrijdagmiddag van de maand is het raak en verwelkomen we tussen de vijftig en tachtig bezoekers.

Ook de seizoensopening, Open Monumenten-dagen en de diverse evenementen waar we “acte de presence” geven, kosten aardig wat tijd maar we doen het graag.

En hoe komt het dat alles er steeds weer piekfijn uitziet ? We mogen hierbij zeker onze schoonmaakster niet vergeten. Hulde! Ook zorgen we er zelf voor dat alles netjes blijft, de keuken, de afwas, de museumruimte, het buitenterrein, de werkplaatsen, ieder voelt zich geroepen om zijn of haar steentje bij te dragen.

Het (tijdelijk) uitvallen van één van onze rondleiders wordt goed opgevangen en het invullen van groepen voor bezoek wordt stevig ter hand genomen. Want van bezoekers moeten we het ook zeker hebben. Steeds weer proberen we mensen te trekken door middel van de lokale pers, de tv en door het verspreiden van informatie.

Het nieuwe jaar staat voor de deur, al is het inmiddels alweer maart 2025 als ik dit schrijf, maar we gaan er weer volop tegenaan. “Wat de toekomst brengen moge” werd er in de omgeving waar ik vandaan kom regelmatig gezongen. Ik weet ook niet wat de toekomst gaat brengen maar aan ons zal het zeker niet liggen. Dank aan ieder die zich op zijn of haar wijze inzet en we gaan er weer wat van maken in 2025.

Govert Tukker. (werfbaas)

4. Een klokkenstoel: van werf naar kerk

Het begon in januari 2019, op een dinsdagmorgen, onder het koffiedrinken, aan de stamtafel in ons bezoekerscentrum. Een van de vrijwilligers stelde de vraag of wij op de werf een klokkenstoel zouden kunnen maken. Zou een mooie, uitdagende klus kunnen zijn, zo tussen de dekluiten, stuurhutten, roefjes en kastjes door... Een klokkenstoel voor een gietijzeren luidklok van 650 Kg., eigendom van de Protestantse Gemeente in Hoogezand-Sappemeer. Die luidklok was in 1972 aangekocht van de "Torenluiddkloggieterij Concordia" van de Gebr. van Bergen in Midwolda (Gr.) en had jarenlang dienst gedaan bij de Vredekerk in Hoogezand. Die kerk was in 2004 verkocht. Maar de klok was er nog, opgeslagen bij de bekende Metaalgietterij van de familie Dekens in Sappemeer. En nu was het idee om deze een plaats te geven in een klokkenstoel bij de Ontmoetingskerk in Sappemeer.

De initiatiefnemers hadden al wat schetsen getekend: een constructie van zware houten balken en steunen en een dak met pannen. Zo moest het ongeveer worden. Rekenmeesters ter tafel lieten er geen gras over groeien en berekenden - tussen twee kopjes koffie door - een plusminusprijsje: goed voor de werf en leuk voor de kerk! "*En als je snel beslist*", riep werfbaas Govert Tukker nog over de tafel, "*dan kan de klok met de Paasdagen al luiden...*". Dat was dus januari 2019. Een voortvarende, enthousiasmerende start...

Toen kwam corona. De voorbereidingen stagneerden. Het plan bleef een plan. De vrijwilligers werkten afwisselend en met minder mensen gelijktijdig op de werf. Scheepsbouw-gerelateerde werkzaamheden streden om voorrang. Het 'project klokkenstoel' raakte welhaast in de vergetelheid.

Eerst in 2023 kon het sluimerende project weer naar voren worden gehaald. Onze

Klokkenstoel datum 25-04-2023 tek 4/4

tekenaar-constructeur Wim Helmers zette zich achter de digitale tekentafel om een uitvoerbare constructie uit te werken. De eerste ontwerpen kwamen in beeld, de voor- en zijaanzichten, de zware vierkante balken en dragers, het pannendak. Deze werden voorgelegd aan de vergunningverleners van de gemeente Midden-Groningen. Het bleek voor alle partijen een uniek en uitdagend project: voor de kerk, voor de werf; voor de medewerkers van de gemeente, de Erfgoedcommissie, de Welstandscommissie... Na een maandenlang traject van opmerkingen, toelichtingen en aanpassingen (o.m. pannendak gewijzigd in potdekselwerk, hoogte terug naar 3.00 meter, eisen t.a.v. fundatie en verankering) volgde algehele instemming en goedkeuring voor het plaatsen van een 'klokkenstoel met beperkte luidvergunning'.

De geoefende timmerlieden konden zich een halfjaar lang uitleven in constructieve hoogstandjes. En zo stond - na veel passen en meten, langgatboren en lintzagen, de

klokkenstoel voor de jaarwisseling 2024-'25 klaar om vervoerd en geplaatst te worden. Met dank aan alle kostenbesparende- en andere toegestoken handen: de hulp 'van buitenaf'. Van de meerdere transportwerkzaamheden met de verreiker van Dekens Metaalgieterijen in Sappemeer tot en met de 'finishing touch' (het kapje op het dak) namens Meilof Riks Aluminium Producten in Veendam.

Dat wegens een bezwaarschrift uit de buurt met de luidklok niet wordt geluid, is voor de initiatiefnemers ongetwijfeld een teleurstelling. Het zal hopelijk de vreugde van het proces en het project niet te zeer drukken.

De Historische Scheepswerf Wolthuis denkt hiermee een kloek en krachtig ornament voor de kerk - tevens een sieraad voor Sappemeer - te hebben afgeleverd!

5. Museumnieuws 2024 - 2025

Op museumgebied is er ook dit jaar weer genoeg te melden. We hebben in het afgelopen jaar niet stil gezeten.

Vitrinekasten gekregen van Museum '40 - '45.

Helaas is Museum '40 - '45 opgehouden te bestaan.

Van dhr. Chris Scholtens van dit museum kregen we de vraag of wij ook belang hadden bij enkele vitrinekasten. En dat hadden we zeker, ook met het oog op de geplande expositie voor de opening van het nieuwe seizoen in 2025.

Inmiddels zijn wij 3 prachtige glazen vitrinekasten rijker op de expositiezolder. Onze hartelijke dank daarvoor!

Opening van het seizoen op 10 mei, met de expositie "Maritiem Sappemeer"

In 2025 hebben we het nieuwe seizoen ingeluid met een nieuwe tijdelijke expositie. Deze expositie gaat over het scheepvaartverleden van Sappemeer, tussen 1800 en 1900.

Waar het relatief kleine Sappemeer groot in is geweest!

Over deze tijd valt veel te vertellen, en veel is er ook te lezen in diverse boeken. Maar minstens zo mooi is het om ook daadwerkelijk dingen te kunnen zien.

Met medewerking van enkele particulieren, het Historisch Archief van de gemeente Midden Groningen, het Groninger Archief en het

Veenkoloniaal Museum, is ook dit mogelijk geworden. Dank daarvoor!

Schepen gebouwd in Sappemeer voeren op de Oostzee, o.a. naar Scandinavië en Rusland. Zij brachten ook weer sier- en gebruiksvoorwerpen mee naar huis. Op onze expositie zijn hier diverse van te bewonderen.

Ook aan het toenmalige Zeemanscollege "De Vooruitgang" wordt uitgebreid aandacht besteed.

Voor ons was de voorbereiding van deze expositie ook een ware ontdekkingsstocht, waar we met veel plezier en enthousiasme aan gewerkt hebben.

Diverse schenkingen in de vorm van oude gereedschappen, gebruiksvoorwerpen, boeken en foto's

Ook in het afgelopen jaar kregen we van diverse mensen weer oude gereedschappen, gebruiksvoorwerpen, boeken en kaarten aangeboden. Deze vonden hun plek in het museum.

Fijn dat men aan ons denkt!

Inmiddels zijn we echter zo goed voorzien, dat we vanwege ruimtegebrek, niet meer alles aan kunnen nemen. In overleg kijken we wat een plekje kan krijgen op onze werf.

Bijzondere aandacht voor een schilderij

Op deze plek bijzondere aandacht voor een prachtig schilderij van een scheepje dat we mochten ontvangen van mevr. Feenstra. Dit schilderij is gevonden achter het dakbeschot, toen een woning in de Wilhelminastraat in Sappemeer gerenoveerd werd.

Mooi schoongemaakt en gerestaureerd mochten wij het ontvangen. Onze hartelijke dank!

Digitale fotopresentatie van de expositiezolder

Om het ook voor mensen die minder mobiel zijn en niet de trap op kunnen, mogelijk te maken om te zien wat er op de expositiezolder gepresenteerd wordt, wordt er gewerkt aan een digitale fotopresentatie van de expositiezolder. In het bezoekerscentrum komt een groot beeldscherm te hangen. Hierop is op eenvoudige wijze deze fotopresentatie te zien. Weer een stap dichterbij het vergroten van de toegankelijkheid van ons museum voor iedereen.

Expositie van Max Koekkoek, kunstschilder

Afgelopen winter mochten we genieten van een tijdelijke expositie van schilderijen van Max Koekkoek. Max schildert veelal schepen en zijn prachtige schilderijen passen goed bij onze werf.

Jacolien Visscher, conservator Historische Scheepswerf Wolthuis

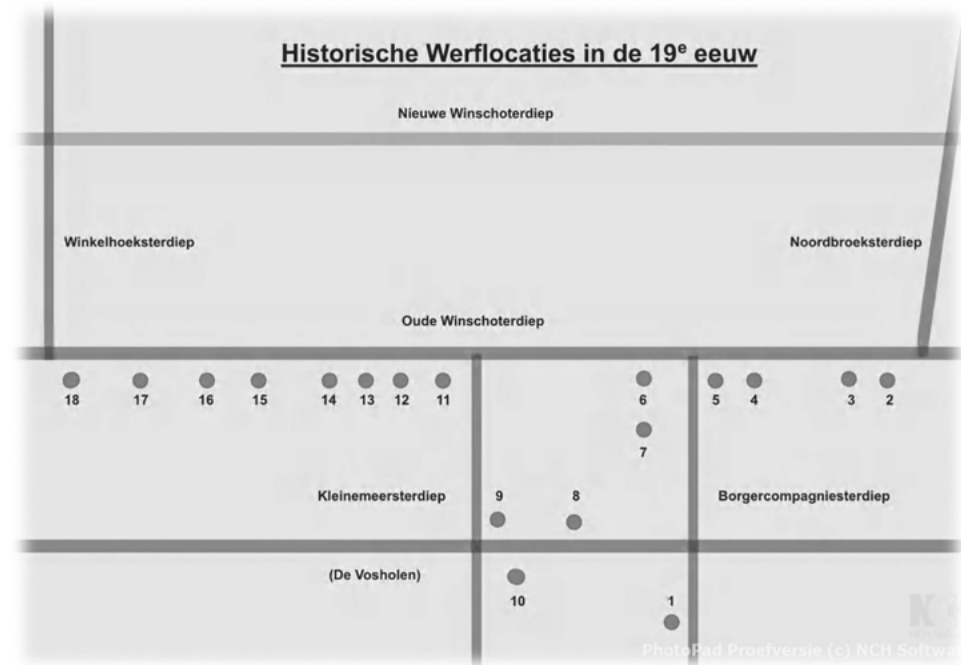

6. Expositie “Maritiem Sappemeer”

Geschiedenis -

Sappemeer is een lintdorp van veenkoloniale oorsprong, na 1618 door de Stad Groningen gesticht. In de 15^e eeuw werd hier al turf gewonnen door het klooster Essen bij Haren. Na de Kerkhervorming in 1594 ontstond onenigheid tussen de Stad en de Ommelanden, maar de Stad kreeg vergunning het veen in het Bourtangermoeras te ontginnen.

Onmiddellijk werd begonnen met het graven van het Schuitendiep, een kanaal in oostelijke richting. In 1618 bereikte men het Sappemeer, dat vervolgens werd drooggelegd. In 1631 gebeurde dit ook met het Kleinemeer, ten zuiden van Sappemeer. Daar ontstond later een kleine nederzetting. De eerste verveners, veenbazen en arbeiders, vestigden zich vanaf 1621 aan het diep. Ambachtslieden volgden en er werden werven voor de bouw en de reparatie van turfschepen gesticht. Sappemeer groeide in die tijd uit tot de belangrijkste nederzetting langs het kanaal.

In de 19^e eeuw was Sappemeer een plaats van betekenis op het gebied van scheepsbouw en scheepvaart. Er waren 18 scheepswerven, waarvan de locaties nog bekend zijn. Op deze werven werden houten schepen, zoals turfpramen, kofschepen, galjoten en tjalken gebouwd. Aanvankelijk voor de binnenvaart, maar in de loop der tijd werden de schepen groter en zeewaardiger.

In Sappemeer had een groot aantal zeelieden hun domicilie. In 1827 werd door enkele kapitein-eigenaren het zeemanscollege “De Vooruitgang” opgericht, om de belangen van de leden te behartigen en zorg te dragen voor de weduwen en wezen van op zee omgekomen leden. In de wintermaanden, als de Oostzeevaart stil lag en de zeelieden thuis waren, werden de onderlinge contacten verstevigd en vierden de leden van het zeemanscollege soms uitbundige feesten in Hotel Struvé. Het totaal aantal leden in de

MARITIEM SAPPEMEER

periode 1827 tot 1896 was 223. De leden voerden op hun schip de collegevlag, een rode ondergrond met onder en boven een blauwe band. Op het rode vlak stond hun lidmaatschapsnummer vermeld. De Oostzee was in het begin van de 19e eeuw het belangrijkste vaargebied voor de Sappemeester kapiteins, maar na 1850 voeren ze met hun zeilschepen van ± 30 meter ook naar de Middellandse Zee, de Zwarte Zee, Afrika en Oost- en West-Indië.

De Stichting Historische Scheepswerf Hoogezand-Sappemeer wil met deze expositie de nu vrijwel vergeten maritieme geschiedenis van Sappemeer onder de aandacht brengen.

Deze expositie is mede tot stand gekomen door:

Groninger Archieven
Historisch Archief Midden-Groningen
Leefbaarheidsfonds Midden-Groningen
Museum aan de A
Veenkoloniaal Museum
De heer Bert Hijkema
De heer Max Koekkoek
Familie Leutscher

7. Motorschip “Nomadisch” in de haven van Sappemeer

In 1928 hebben Jan Veldman en Tijtje van der Wijk opdracht gegeven aan de scheepswerf van Thiecke in Martenshoek tot de bouw van een luxemotor. Een luxemotor is een type schip dat met het invoeren van de verbrandingsmotor in de scheepvaart ontwikkeld werd. In de traditionele zeilschepen was meestal geen plaats voor een dergelijke installatie. Vaak loste men dit op door een zgn. opduwer te laten bouwen, die achter het schip werd vastgemaakt en zo de voortstuwing verzorgde.

Uiteindelijk werd er een totaal nieuw scheepstype ontworpen, waar ruimte was voor een motor onder het stuurhuis. Om de schroef voldoende rendement te geven werd ook een nieuwe scheepsvorm in het achterschip noodzakelijk. Dit gaf ook weer ruimte om achter het stuurhuis een ruime kajuit te bouwen. Zo ontstond er een grotere mate van comfort en samen met een geheel andere wijze van sturen, met een stuurwiel binnen in plaats van een helmstok buiten, kreeg men een mate van comfort die voor de schipperij ongekend was. Zo ontstond al snel de naam “luxemotor” voor dit type schip.

Tijdens de bouw van het schip kwam de werf in financiële problemen en moest men het faillissement aanvragen. De rechtbank heeft toen besloten, omdat er al méér dan 90% van de bouwkosten was betaald, dat Jan Veldman, samen met zijn oudste zoon Hendrik en de werfbaas, het schip mochten afbouwen en te water laten. De andere zoon, Berend, was op dat moment 3 jaar oud.

Toen op 8 juni 1944 Jan Veldman in Hengelo aan een hartstilstand overleed, ging Berend zelfstandig met het schip varen in dienst van zijn moeder Tijtje. Op 1 juni 1950 werd Berend enig eigenaar. Er werd jaren gevaren met het schip, totdat in de jaren 50 van de vorige eeuw de vraag naar meer laadruimte ontstond. Toen werd besloten de holte van het schip te vergroten door het gangboord omhoog te brengen. De werkzaamheden vonden plaats op de werf van de fa. Hicken in Groningen. Dit bedrijf installeerde meestal motoren in binnenvaartschepen, maar af en toe werden er ook andere klussen gedaan. Doordat er met de "Nomadisch" ook op zee werd gevaren, besloot men in 1963 de accommodatie te verhogen en de ramen van de kajuit te vervangen door patrijspoorten. Dit werd gedaan door smederij en stelmakerij Lubbers, die gevestigd was aan het Winschoterdiep, tussen Sappemeer en Zuidbroek. Hij zou ook de betimmering van de accommodatie ter hand nemen. Doordat deze man het echter zo druk kreeg met de fabricage van stalen stuurhutten heeft Veldman de aftimmering zelf uitgevoerd.

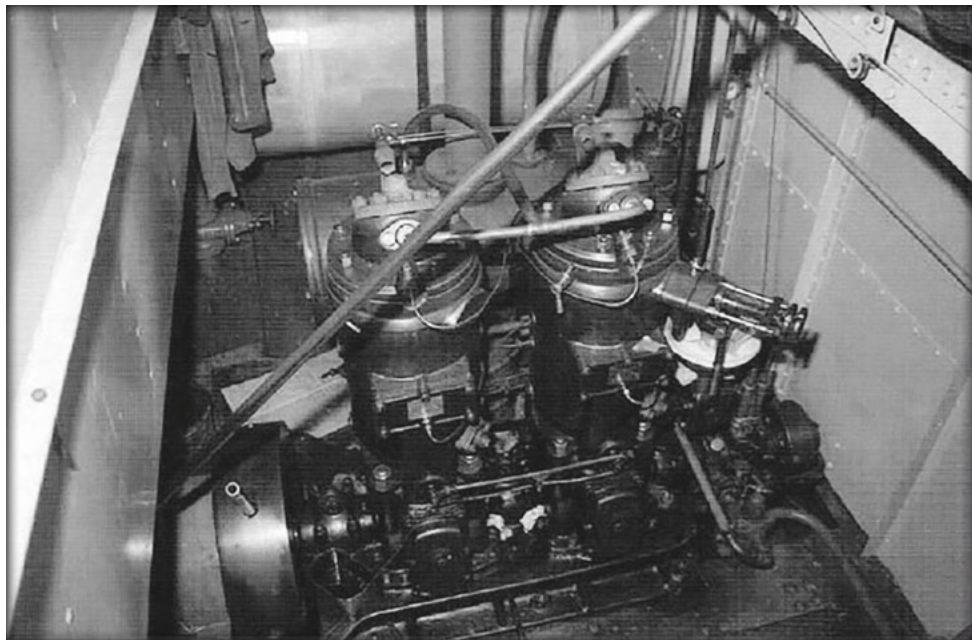
De Nomadisch vervoerde vele soorten lading over de Nederlandse en Duitse binnenwateren, de Waddenzee, de Eems en de Dollard. Na het overlijden van Berend Veldman in 2023 is het schip overgegaan naar de Stichting Nomadisch. Deze stichting heeft als opdracht meegekregen het schip te beheren en vaarklaar te houden. Om hieraan te voldoen wordt dit jaar de unieke Nering-Bögel gloeikopmotor grondig gereviseerd en gaat ze in dok voor controle en onderhoud. Verder wordt het schip weer uitgerust met eigen laadgerei, zoals dat oorspronkelijk aanwezig was. Het is de intentie van de stichting om haar regelmatig te presenteren bij maritieme evenementen. De Nomadisch heeft het predicaat "Varend Monument®" van het Register Varend Erfgoed Nederland.

De scheepsgegevens van de “Nomadisch” zijn:

Scheepstype : Motorvrachtschip (luxemotor).
Europaanummer : 03040435.
Bouwjaar : 1928.
Bouwwerf : Thiecke in Martenshoek.
Kadasternummer : 435 B. Winsch. 1928.
Tonnage : 115 ton,
na de verhoging : 141 ton.
Afmetingen
 lengte : 27,30 meter,
 breedte : 5,08 meter,
 diepgang : 1,35 meter.
Holte bij bouw : 1,63 meter.
na de verhoging : 1,87 meter.
Motor : Nering-Bögel.
Bouwjaar : 1928.
Motortype : EM2.
Vermogen : 50 pk.
Motornummer : 295.
Registernr. RVEN : 5026.

Johan Kielman

8. De Huiskamer bezoekt Historische Scheepswerf Wolthuis

Op woensdag 4 december maakten we met de bezoekers van de Huiskamer een excursie naar de Historische Scheepswerf Wolthuis in Sappemeer.

De Historische Scheepswerf Wolthuis is een ambachtelijke veenkoloniale scheepswerf en een historische plek. Normaliter is de werf alleen op dinsdag-, donderdag-, en zaterdagmiddag geopend, maar Ina had geregeld dat wij met de Huiskamer op woensdagochtend een rondleiding konden krijgen.

Na een mooie rit langs oude boerderijen bereikten we de scheepswerf, waar we gastvrij ontvangen werden met koffie en cake in het warme bezoekerscentrum. Na de koffie kregen we een informatieve film te zien.

In de zeventiende eeuw begon de turfwinning in de veenkoloniën van Groningen. Om de turf per schip naar de stad te vervoeren werd het Winschoterdiep gegraven. Vanuit de werf in Sappemeer was er een aansluiting op het Winschoterdiep. We zagen beelden van mensen, vaak vrouwen, die kleine scheepjes met turf trokken. Als men meer geld had kon men een paard huren om het schip voort te trekken. Maar weldra waren er grotere schepen nodig voor het vervoer van de turf.

In 1680 werd het eerste schip van de scheepwerf hier te water gelaten. Sindsdien zijn er vele honderden houten en stalen schuiten, snakken, pramen, tjasken, tjalken, schoeners en bolschepen gebouwd en gerepareerd. Eind jaren zeventig van de vorige eeuw werd het Windschoterdiep ter plaatse gedempt en verloor de werf zijn bestaansmogelijkheid doordat er geen schepen meer konden komen. In 1983 werd de werf gesloten. Nu is de werf een museumwerf waar men kan zien hoe een schip vroeger werd gebouwd, maar het is tevens een werf voor restauraties, onderhoud en reparaties aan (historische) schepen.

Onze gidsen Ton en Jan wisten vele mooie verhalen te vertellen over het harde bestaan van weleer. Ze namen ze ons mee de timmerwerkplaats in. Het was goed dat we onze winterjassen weer aangedaan hadden, want in de loods was het bitter koud. We zagen een enorme collectie gereedschappen en machines. We kregen uitleg over hoe spanten gemaakt werden, hoe gaten geponst en nagels geklonken werden en hoe het geheel waterdicht werd gemaakt, want lekkage was natuurlijk funest. Het was loodzwaar werk, want het was aanvankelijk nog allemaal handwerk. Later kwamen er stoom- en nog later elektrisch aangedreven machines, die het werk wat makkelijker maakten, maar er gebeurden ook de nodige ongelukken met al die zware apparatuur.

We waren allemaal zeer onder de indruk van wat er allemaal komt kijken bij het bouwen van een schip. Het was een geweldig interessante ochtend.

9. Bijzonder bezoek uit België

Op 1 mei 2025 ontving onze werfbaas Govert Tukker een Belgisch echtpaar, Walter en Kathy Mekerlé-Stockbroekx, dat bijzonder geïnteresseerd was in de historie van de werf.

Dit omdat er één of meerdere schepen voor hun familie hier gebouwd zouden zijn. Uit familie verhalen en krantenknipsels bleek in ieder geval in 1892 een ijzeren tjalkschip, genaamd "Dender en Schelde", te zijn gebouwd door scheepsbouwmeester Johannes Berg voor schipper P. Kooijman uit Aalst, zoals blijkt uit het "Volksblad Oost-Goorecht".

Dinsdag j.l. is bij den scheepsbouwmeester Joh. Berg te Sappemeer, met goed gevolg te water gelaten het ijzeren tjalkschip, genaamd: »Dender en Schelde," groot pl.m. 60 last, zullende bevaren worden door schipper P. Kooijman, van Aalst (Belgie)

De zonen van Reder/Schipper Willem Kooijman kregen elk een eigen schip, of de andere schepen ook hier gebouwd zijn is niet bekend. P. Kooijman

is Petrus, de oudste zoon. Later ging het schip naar broer Camille en voer Petrus op de Maria Wilhelmina. Zoon Charel voer op de "Hoop en Vertrouwen", welke vermoedelijk in 1874 bij Johannes Berg was gebouwd als "Neeltje Free". Dit schip was in 1899 gezonken en na gelicht te zijn en hersteld kwam het in de vaart als "Hoop en Vertrouwen". Broer Willem voer op de "Stad Ninove".

In de Eerste Wereldoorlog vluchten veel Belgische schippers naar het neutrale Nederland of naar Frankrijk, afhankelijk van hun thuishaven.

De familie Kooijman ging naar Amsterdam en keerde pas in 1919 terug naar België. Een artikelje van 12 augustus 1914 uit het "Nieuws van den dag" laat duidelijk zien dat er veel buitenlandse schepen binnen kwamen in Amsterdam, waaronder een aantal Antwerpse schepen.

RIJNVAART.

Vreeswijk gepass. 12 Aug. n. Amsterdam: Ebenhaezer, de Vries, Antwerpen; Twee Gebroeders, Kombrink, id.; Dender en Schelde, Kooiman, id.; Rijnbeurtvaart V, Hofman, Frankfort; Rijnbeurtvaart VIII, Breijer, Mannheim; Rijnbeurtvaart IX, Joosten, Keulen.

De naam "Dender en Schelde" is waarschijnlijk gebaseerd op de rivieren tussen de thuishavens van het schip in die tijd. Het schip is later omgebouwd tot plezierjacht voor de familie, vermoedelijk omdat het te klein werd voor de beroepsvaart. De naam werd toen "Madeleine", genoemd naar een dochter die op 19-jarige leeftijd in een klooster is gegaan.

Walter Mekerlé, 9 mei 2025

